

Отримана 18.10.2024

Прорецензована: 28.10.2024

Прийнята до друку: 12.11.2024

Електронна адреса: backj815@gmail.com

DOI: 10.25264/2312-7112-2024-27-80-85

Педченко Максим. Мережеве суспільство як текст: філософські засади читання світу в епоху цифрової комунікації. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філософія»* : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, 2024. № 27. С. 80–85.

УДК 1: 316.77

Максим Педченко

МЕРЕЖЕВЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК ТЕКСТ: ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ ЧИТАННЯ СВІТУ В ЕПОХУ ЦИФРОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

У статті досліджуються філософські та соціальні аспекти мережевого суспільства в контексті глобальної цифрової революції. Аналіз базується на концепції світу як тексту, розробленій Гансом Блюменбергом, і застосовується до сучасних умов цифрової комунікації та інформаційних потоків. Особливу увагу приділено питанням етики та відповідальності у віртуальному середовищі, а також проблемам капіталізму спостереження, що досліджуються у працях Шюзиани Зубофф. У статті також розглядаються виклики, пов'язані зі змінами когнітивних процесів та новими формами соціальної організації, які виникають під впливом цифрових технологій. Дослідження пропонує міждисциплінарний підхід до аналізу мережевого суспільства, поєднуючи філософські концепції, етичні стандарти та технологічні виклики сучасності.

Ключові слова: мережеве суспільство, цифрові технології, світ як текст, капіталізм спостереження, філософія комунікації, етика інформації.

Maksym Pedchenko

NETWORK SOCIETY AS A TEXT: PHILOSOPHICAL BASIS OF READING THE WORLD IN THE AGE OF DIGITAL COMMUNICATION

The article explores the philosophical and social aspects of the network society in the context of the global digital revolution. The analysis is based on the concept of the world as a text, developed by Hans Blumenberg, and is applied to the modern conditions of digital communication and information flows. Particular attention is paid to issues of ethics and responsibility in the virtual environment and to the problems of surveillance capitalism, which are explored in Zuboff's writings. The article also examines the challenges associated with changes in cognitive processes and new forms of social organization that arise under the influence of digital technologies. The study offers an interdisciplinary approach to analyzing the network society, combining philosophical concepts, ethical standards, and technological challenges of today. By doing so, it provides practical insights into the ethical and cognitive implications of the digital age.

Keywords: network society, digital technologies, the world as a text, surveillance capitalism, philosophy of communication, ethics of information.

Постановка проблеми. Сучасне мережеве суспільство значно трансформувалося під впливом розвитку цифрових технологій та поширення Інтернету, створюючи нові умови для людської комунікації, обміну інформацією та соціальної взаємодії. Ця трансформація торкається не лише технічних аспектів, а й більш глибоких філософських та культурних змін, які впливають на способи сприйняття та осмислення світу. У цьому контексті виникає необхідність перегляду традиційних уявлень про соціальні структури та процеси, що формують суспільство. Однією з ключових метафор сучасності є уявлення про світ як текст (Ганс Блюменберг). Це філософське бачення, яке розглядає світ як сукупність символів і значень, що потребують інтерпретації, актуалізується в умовах цифрової епохи. Мережеве суспільство, побудоване на інформаційних потоках та віртуальних комунікаціях, сприймає реальність як інтерактивний текст, який кожен користувач може не лише читати, але й активно створювати. Ця концепція відкриває нові можливості для аналізу та осмислення соціальних явищ через призму інтерпретації інформаційних потоків.

Проблема полягає в тому, що в сучасному інформаційному суспільстві змінюється сама природа знання. Якщо раніше знання було чимось постійним, фіксованим у друкованих текстах, то сьогодні воно стає динамічним та розподіленим у мережі. Ця зміна ставить нові виклики перед філософськими та соціальними науками, які повинні адаптуватися до нових форм обробки та розуміння інформації. Крім того, постає питання про те, як зміна медіа-контексту впливає на формування людської ідентичності та соціальних структур. Сьогодні кожен користувач мережі стає не лише споживачем

інформації, але й активним її виробником. Це суттєво змінює традиційні ролі в суспільстві, розмиває межі між авторами та читачами, між творцями знання та його споживачами. У такому контексті виникає питання про нові форми соціальної відповідальності та критичного мислення, які повинні розвиватися разом із технологічним прогресом.

Виникає потреба у філософському осмисленні мережевих структур і способів комунікації в сучасному суспільстві. Проблема полягає в необхідності розробки нових методологічних підходів для аналізу цих процесів, враховуючи динамічний характер цифрового середовища та його вплив на суспільні структури, а також на індивідуальне сприйняття реальності.

Метою статті є дослідження філософських засад мережевого суспільства шляхом аналізу концепції світу як тексту в умовах цифрової епохи та її впливу на соціальні й комунікативні процеси.

Методологія. Методологія цього дослідження ґрунтується на концептуальному аналізі світу як тексту, запропонованому Гансом Блюменбергом у його праці «Світ як книга». Основним підходом є інтерпретація світу як тексту, який можна прочитати, декодувати та зрозуміти за допомогою символічних та смислових структур. Блюменберг зазначає, що світ, який сьогодні сприймається людьми, можна порівняти з книгою, кожна сторінка якої розкриває нові таємниці [1, с. 14]. Це бачення важливе для розуміння того, як сучасне мережеве суспільство, завдяки цифровим технологіям, дозволяє людям не лише сприймати, а й активно брати участь у формуванні нових текстів і значень. Світ стає динамічним текстом, який постійно змінюється під впливом інформаційних потоків.

Дослідження опирається на філософську традицію, яка розглядає текст як метафору для структурування знань та сприйняття реальності. Ідея про те, що світ можна розуміти як текст, має довгу історію і значно вплинула на сучасну епоху [1, с. 35]. Це уявлення існувало ще в античній філософії, але з розвитком інформаційних технологій воно отримало нове значення. Сьогодні інформація не просто накопичується у вигляді текстів, але й циркулює в мережах, стаючи доступною для різних акторів, що робить кожного учасника процесу комунікації одночасно автором та інтерпретатором текстів.

У рамках цієї методології досліджується феномен мережевого суспільства, в якому кожен індивід стає не лише читачем, але й автором [1, с. 89]. Учасники мережевого суспільства створюють свої версії реальності, ділячись думками, досвідом та інформацією через соціальні мережі, блоги, форуми та інші цифрові платформи. Цей процес створення й інтерпретації текстів у віртуальному середовищі впливає на соціальні структури, формує нові форми взаємодії та впливає на самосвідомість людини. З огляду на це, текстові метафори стають не тільки засобом аналізу, але й інструментом соціальної практики.

Важливим аспектом цього підходу є поняття інтерпретації. Процес читання відкриває нові можливості для дослідження соціальної реальності в умовах швидкої цифровізації [1, с. 123]. У мережевому суспільстві інтерпретація набуває особливої ролі, оскільки користувачі взаємодіють із великою кількістю інформації, яка вимагає осмислення та декодування. Мережеві платформи стають полем для розгорнутого текстуального обміну, де кожен користувач виконує роль інтерпретатора, формуючи власну реальність з елементів інформаційного потоку.

Цей підхід допомагає зрозуміти світ не як статичну реальність, а як постійно змінюваний текст. Блюменберг наголошує, що сучасні інформаційні технології надають людям гнучкі можливості для взаємодії зі світом як текстом [1, с. 135]. Це пояснює, як технології змінюють сприйняття та структуру соціальної реальності, надаючи користувачам інструменти для активної участі в процесі створення текстів та їх інтерпретації. Тому філософія тексту стає ключовою методологічною основою для аналізу мережевого суспільства та його впливу на людську суб'єктивність та соціальну взаємодію.

Виклад основного матеріалу. В епоху цифрових технологій світ все більше набуває ознак мережевого суспільства, де інформаційні потоки відіграють ключову роль у формуванні соціальної реальності. Суспільство, яке розвивається на основі інформаційно-комунікаційних технологій, потребує нового осмислення фундаментальних категорій філософії, таких як суб'єктивність, реальність і комунікація. В основі сучасного мережевого суспільства лежить концепція світу як тексту, яку розвивав Ганс Блюменберг у своїй праці «Світ як книга» [1]. Це бачення дає змогу досліджувати, як цифрові технології впливають на процеси комунікації та інтерпретації, перетворюючи світ на динамічний текст, де кожен користувач виступає як автор та інтерпретатор.

Одним із головних аспектів мережевого суспільства є зрушення від фіксованих форм знання до динамічних потоків інформації, які змінюються в реальному часі. Це зрушення викликає необхідність

нового підходу до етичних аспектів комунікації у віртуальному середовищі, про що зазначає Вашкевич у своїй праці [2]. Інтернет-платформи стають полем для постійного створення та обміну текстами, де процеси сприйняття та створення інформації відбуваються одночасно. Таке перетворення соціальних структур викликає питання щодо регулювання та етики комунікацій у віртуальному середовищі, зокрема, стосовно розповсюдження інформації та її впливу на суспільні настрої.

Філософія мережевого суспільства акцентує увагу на тому, що кожен індивід може брати активну участь у формуванні соціальної реальності, що підтверджується ідеєю суб'єкта як автора та читача одночасно. У цьому контексті важливим є аналіз освіти у Smart-суспільстві, який пропонують Воронкова та Кивлюк [3]. Їхні дослідження показують, що цифрові платформи створюють нові умови для навчання, де інформація не фіксується у вигляді стабільного знання, а постійно змінюється та оновлюється залежно від потреб суспільства. Це вимагає від освітніх процесів адаптивності та нових підходів до навчання, орієнтованих на розвиток критичного мислення і здатності працювати з великими обсягами інформації.

Іншим важливим аспектом мережевого суспільства є формування нових типів соціальних відносин, які виникають завдяки інформаційним потокам. Кастельс, у своїй роботі «Інтернет-галактика», досліджує, як Інтернет та цифрові технології змінюють структуру соціальної реальності [4]. Він зазначає, що мережеві технології сприяють появі нових форм соціальної організації, де індивіди взаємодіють через віртуальні платформи, формуючи спільноти на основі спільних інтересів та інформаційних потоків. Це створює нові виклики для соціальних наук, які мають адаптувати свої методи дослідження до нової реальності.

Феномен мережевого суспільства також слід розглядати з позиції аксіологічних аспектів, які виникають у новій інформаційно-мережевій парадигмі. Кравченко зазначає, що інформація в сучасному світі стала одним із ключових ресурсів, і її використання вимагає не лише технічної грамотності, але й розуміння етичних та ціннісних засад комунікації [5]. Це підкреслює важливість аналізу ціннісних орієнтацій суспільства, оскільки вони визначають, як інформація поширюється, сприймається та використовується в мережевих структурах. Зокрема, у контексті цифрового середовища формується нова система цінностей, яка базується на швидкості доступу до інформації, її оперативності та достовірності. Це створює нові виклики для соціальних інститутів, які повинні адаптуватися до нових умов функціонування інформації та комунікації.

Паралельно з аксіологічним аспектом, важливим є також метафорологічний підхід до розуміння природи комунікації у мережевому суспільстві, який пропонує Ганс Блюменберг. Синиця підкреслює, що метафори відіграють ключову роль у тому, як людина сприймає та інтерпретує реальність, особливо в умовах інформаційного суспільства [6]. Метафора книги, що була запропонована Блюменбергом, дозволяє зрозуміти, як інформація та знання структуруються в умовах мережевого світу. У сучасному світі інформація стала подібною до безкінечного тексту, який постійно оновлюється та переписується. Це наголошує на важливості метафоричного мислення для аналізу складних соціальних процесів у віртуальному середовищі.

Метафорологічний підхід дозволяє глибше зрозуміти, як мережеві комунікації формують не лише нові соціальні реалії, але й нові форми осмислення світу. У цьому контексті людина виступає не просто споживачем інформації, але й активним учасником процесу її створення та інтерпретації, де кожен акт комунікації стає своєрідним внеском у глобальну мережу знань. Синиця також зазначає, що метафори, подібні до тих, що використовує Блюменберг, допомагають структурувати складні явища інформаційної ери, роблячи їх більш зрозумілими для сучасного суб'єкта [6]. Це підтверджує, що методологія метафорології є важливим інструментом у дослідженні мережевого суспільства та його впливу на людське мислення й комунікацію. Поєднання аксіологічного підходу та метафорології надає можливість глибше проаналізувати, як інформація, знання та цінності функціонують у сучасному мережевому суспільстві. Ці підходи дозволяють досліджувати, яким чином цифрові технології впливають на процеси осмислення та сприйняття реальності, а також як вони змінюють соціальні структури та міжособистісні комунікації в умовах глобальної інформаційної революції.

У продовження аналізу мережевого суспільства та його впливу на сучасне розуміння світу, варто звернути увагу на універсальну картину світу, яку досліджує С. Терепиший. Він наголошує, що в умовах сучасності людина намагається побудувати цілісне уявлення про світ, але це уявлення стає дедалі складнішим через постійні зміни та оновлення інформації [7]. Універсальна картина світу, яка колись базувалася на стійких принципах та правилах, тепер постійно змінюється під впливом нових

даних і фактів, що швидко поширюються через інформаційні потоки. Це ускладнює процеси розуміння, оскільки людині доводиться адаптувати своє бачення реальності відповідно до нових викликів та технологій.

Терепиций також зазначає, що універсальна картина світу втрачає свою традиційну статичність і перетворюється на динамічний процес, у якому суб'єкт постійно взаємодіє з новими інформаційними структурами. У цьому контексті мережеві технології стають основним інструментом для організації та перетворення знання. Вони надають можливість інтеграції різних фрагментів інформації у єдине ціле, але водночас роблять цей процес складнішим через надмір інформації та її неперервну змінність [7]. Це викликає питання щодо того, як сучасна людина може побудувати цілісне бачення світу в умовах постійної зміни інформаційних потоків.

Іншим важливим аспектом є вплив цифрових технологій на структуру мислення людини. Мережеве суспільство змінює не лише інформаційні потоки, а й сам спосіб, у який людина інтерпретує та осмислює ці потоки. Як зазначає Терепиций, людина у мережевому суспільстві постає перед необхідністю постійної адаптації до нових умов, що впливає на її когнітивні процеси [7]. Це означає, що у новій інформаційній реальності людина має розвивати нові форми мислення, здатні працювати з великими обсягами інформації та інтегрувати різні джерела знань.

Цифрові технології також сприяють появі нових форм комунікації, які відрізняються від традиційних способів взаємодії. Це особливо помітно у контексті глобалізації інформаційного простору, де знання та інформація стають доступними для широкого загалу, незалежно від географічного місця. Терепиций підкреслює, що це створює нові виклики для філософії та науки, які мають адаптуватися до умов нової інформаційної реальності [7]. Мережеві структури не лише змінюють процеси комунікації, але й впливають на те, як людина осмислює світ, створюючи нові форми взаємодії та розуміння.

Продовжуючи аналіз на основі концепцій, розглянутих раніше, важливо звернути увагу на роль метафорики як методології розуміння природи, що є центральною темою дослідження Філяніної. Вона зазначає, що метафора відіграє ключову роль у процесах осмислення і структурування знань, зокрема в контексті інформаційного суспільства [8]. Метафоричне мислення дозволяє людині інтегрувати складні явища, надаючи їм більш зрозумілих форм. В умовах мережевого суспільства, де інформація циркулює з величезною швидкістю, метафори стають інструментом для створення концептуальних моделей, які допомагають організувати інформаційний потік.

Метафорики, за Філяніною, дозволяє бачити не лише об'єктивні процеси, але й допомагає інтерпретувати їх у соціальному контексті [8]. Це особливо актуально для мережевого суспільства, де комунікаційні процеси стають все більш складними та багатошаровими. Метафори дозволяють створювати моделі взаємодії між різними суб'єктами в інформаційних мережах, що сприяє формуванню нових форм соціальної організації та спільнот. У цьому сенсі метафора функціонує як міст між абстрактними ідеями та реальністю, допомагаючи людям орієнтуватися в складному інформаційному просторі.

Водночас, у контексті сучасних викликів глобального інформаційного суспільства, важливо звернути увагу на проблеми, пов'язані з маніпуляціями інформацією та контролем за інформаційними потоками. Як зазначає Снайдер у своїй роботі «Шлях до несвободи», сучасна інформаційна ера несе не лише можливості, але й ризики для демократії та людської свободи [9]. Інформаційні технології, з одного боку, відкривають нові горизонти для вільного доступу до знань, але з іншого боку, створюють можливості для маніпуляцій та контролю за свідомістю мас. Снайдер підкреслює, що такі загрози особливо актуальні в умовах сучасних політичних та інформаційних конфліктів, де інформація стає інструментом для впливу на громадську думку та політичні рішення [9].

У цьому контексті важливим є питання етики та відповідальності у використанні інформаційних ресурсів. Як показує досвід сучасних інформаційних кампаній, зокрема в політичному та економічному аспектах, контроль за інформаційними потоками може бути інструментом маніпуляцій та обмеження свободи вираження [9]. Тому мережеве суспільство потребує розробки нових етичних стандартів, які б гарантували справедливий та прозорий доступ до інформації, а також захист прав людини у цифровому середовищі.

Аналіз мережевого суспільства неможливий без врахування аспектів капіталізму спостереження, який детально досліджує Зубофф у своїй роботі «The Age of Surveillance Capitalism». Вона підкреслює, що в сучасну епоху цифрових технологій інформація не лише стає основним ресурсом, але й перетворюється на товар, який можна збирати, аналізувати і використовувати для впливу на поведінку

людей [10]. У контексті мережевого суспільства це призводить до того, що користувачі не завжди усвідомлюють, як їхні дані використовуються, і що кожна їхня дія у віртуальному просторі може бути зафіксована та монетизована.

Капіталізм спостереження перетворює користувачів інтернету не лише на споживачів інформації, але й на продукт, оскільки їхні дані стають частиною комерційних стратегій великих корпорацій. Зубофф наголошує, що це створює нові загрози для приватності та свободи індивіда [10]. В умовах, коли поведінкові дані стають предметом аналізу й передбачення, індивіди стають вразливими до маніпуляцій, оскільки їхня поведінка може бути підпорядкована корпоративним інтересам. Це викликає необхідність розвитку нових форм регуляції та контролю за діяльністю компаній, що використовують великі дані для комерційних цілей.

Крім того, Зубофф підкреслює, що капіталізм спостереження впливає на саму структуру суспільних відносин, оскільки він змінює способи взаємодії між людьми. Зокрема, він трансформує поняття свободи та індивідуальної відповідальності, адже люди все більше залежать від цифрових технологій, які контролюють їхню поведінку [10]. Це ставить під сумнів традиційні уявлення про автономію людини, оскільки індивід стає частиною великих мережевих структур, де його дії можуть бути передбачені й контрольовані за допомогою технологій штучного інтелекту та аналізу даних.

Таким чином, аналіз Зубофф демонструє, що мережеве суспільство має не лише позитивні аспекти у вигляді доступу до інформації та можливостей для творчості, але й приховані загрози для приватності та свободи людини. Цифрові технології, які дозволяють збирати й аналізувати великі обсяги даних, змінюють соціальні відносини, структуру влади та уявлення про індивідуальну автономію. Це підкреслює необхідність критичного підходу до розвитку інформаційних технологій та їх впливу на суспільство, а також вимагає розвитку нових етичних і правових норм для захисту прав індивідів у цифрову епоху.

У підсумку, аналіз мережевого суспільства через призму метафоричного мислення, етичних аспектів, капіталізму спостереження та проблем маніпуляцій інформаційними потоками виявляє складну і багатшарову структуру цього феномену. Кожен із цих аспектів вносить свій внесок у розуміння сучасних викликів, що постають перед суспільством в умовах глобальної цифровізації.

Висновки. Мережеве суспільство, яке виникло внаслідок розвитку цифрових технологій та глобальної інформаційної комунікації, формує нові умови для соціальної взаємодії, обміну знаннями та трансформації суспільних структур. Однією з головних змін, що відбулася у зв'язку з цим, є зсув від фіксованих форм знання до динамічних потоків інформації, які безперервно змінюються та оновлюються. Це ставить перед суспільством нові виклики, зокрема, потребу в адаптації до умов цифрової реальності, де кожен індивід є не лише споживачем, але й активним учасником створення й інтерпретації інформації. У цій динаміці важливо розуміти, що традиційні філософські категорії набувають нових форм і значень.

Одним із центральних аспектів мережевого суспільства є його здатність структурувати соціальні відносини за допомогою інформаційних потоків, які тепер є головним джерелом знання та взаємодії. У такому суспільстві комунікація відбувається через цифрові платформи, де кожен учасник має можливість не тільки отримувати, але й створювати нові форми знань. Це створює нову етичну парадигму, в якій відповідальність за використання та поширення інформації стає ключовим фактором. Необхідність формування нових етичних стандартів і регуляторних підходів для цифрового середовища є одним із головних викликів сучасного суспільства.

Цифрові технології також змінюють когнітивні процеси людини. У сучасному світі індивід змушений постійно працювати з великим обсягом інформації, що вимагає розвитку нових форм мислення, здатних оперувати швидко змінюваними даними. Це впливає на освітні системи та способи навчання, орієнтуючи їх на розвиток критичного мислення і здатності адаптуватися до постійних змін у знаннях. Технології також сприяють появі нових типів соціальних відносин, де інформаційні спільноти формуються на основі спільних інтересів і знань, що циркулюють у мережах.

Окрім позитивних змін, мережеве суспільство несе певні ризики, зокрема в контексті капіталізму спостереження, де інформація про поведінку користувачів стає товаром, який збирається і продається для впливу на соціальну та політичну поведінку. Це ставить під загрозу приватність та свободу індивідів, оскільки їхні дані можуть бути використані для маніпуляцій або контролю за їхньою поведінкою. Тому важливо розвивати нові правові механізми захисту приватності та регулювання використання даних у цифровому середовищі.

У підсумку, сучасне мережеве суспільство є складним феноменом, що вимагає багатогранного аналізу. Поєднання філософських підходів, етичних принципів та технологічних рішень дозволяє глибше зрозуміти його вплив на соціальні процеси та індивідуальну суб'єктивність. З огляду на це, майбутнє розвитку суспільства залежить від здатності вирішувати виклики цифрової епохи, захищаючи свободу та права людини в умовах глобальної інформаційної революції.

Література:

1. Блюменберг Ганс. *Світ як книга* / Пер. В. Єрмоленка, К.: Лібра, 2005, 544 с.
2. Вашкевич В.М. *Етичні аспекти комунікації у віртуальному середовищі: проблеми та підходи до регулювання*. Комунікаційний простір постінформаційного суспільства: проблеми та перспективи : Матеріали Всеукраїнської науковопрактичної конференції (Київ, 30 травня 2023 року). Вінниця : ТВОРИ, 2023. С. 12-14.
3. Воронкова В.Г., Кивлюк О.П. Людина в освітньому просторі Smart-суспільства. *Interdisciplinary Studies of Complex Systems*, No. 10-11, 2017, С. 88-95.
4. Кастельс М. *Інтернет-галактика. Міркування щодо Інтернету, бізнесу і суспільства*. Пер. з англ. К. : Ваклер, 2007, 304 с.
5. Кравченко Т.О. Аксіологічний аспект інформаційно-мережевої парадигми. *Філософія науки: традиції та інновації*, 2014, № 1 (9), С. 53-63.
6. Синиця М. *Метафорологічний проект Ганса Блюменберга*, 2017, <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/30ca1161-2952-434f-b390-35d0554a788b/content>
7. Терепищій С. О. Проблема універсальної картини світу в структурі розуміння сучасної людини, *Вища освіта України*, 2015, №3. С. 19-25.
8. Філяніна Н. М. Метафорика як методологія розуміння природи. *Гуманітарний часопис*, 2014, № 3, С. 54-60.
9. Snyder T. *The Road to Unfreedom: Russia, Europe, America*. Tim Duggan Books, 2018, 368 p.
10. Zuboff S. *The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power*, New York: Public Affairs, 2019, 704 p.